

श्री वितरागायनमः

श्रीमद् रत्नाकरमूरि विरचित.

श्री रत्नाकर पच्चीशी.

पध्यात्मक रहस्य तथा भाषांतर साथे.

परम पूज्य श्रीमद् मुनिमाहाराज श्री सिद्धि विजयजी-
ना शिष्य मुनि कल्याण विजयजीना सदुपदेशयी
उदार सदगृहस्थोनी साहायबडे तेना अर्थीजनोने

(जेट.)

प्रसिद्धकर्ता.

श्री नरोडा कढ्याण जैन पाठशाळा
तरफथी शम. हीराबाख चुनीबाख.

ठे. शामळानी पोळ. मु. अमदावाद.

कीं. पठन पाठन प्रतिष्ठा.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૦૯-૯ વર્ગીક

પુસ્તકલું નામ ૨૮૦૧.૬૨ ૫૨૧૨૧

વિષય ૬૬૫:૪

श्रीमद् रत्नाकर सूरि विरचित.

श्री रत्नाकर पच्चीशी.

पद्मात्मक रहस्य तथा भाषांतर साथे.

रहस्य कर्ता,

भास्तर शाम्भु डेमचंद देशाई, पोटादवाणा.

श्री वृ. जैन विद्याशाळाना मुख्य अध्यापक.

परमपूज्य मुनि महाराजश्री सिद्धिविजयल महाराजना शिष्य मुनि कल्याण विजयलना सहपदेशी
छपावी प्रासन्न करनार.

श्री नरोडा कल्याण जैन पाठशाळा तरुंधी

शा. हरीरायंद युनीलाल.

मु. अमदावाद डा. साभळानी पोण.

संवत् १९७५.

नकल १०००.

छ. सं. १९१८.

मार्च १ वी.

श्री "सत्यविजय" प्रिन्टींग प्रेसभां शा. सांकल्यंद हरीलाले
छाप्युं. डे. पांचव्या नवादरवाज-अमदावाद.

किंमत—०-१-६.

શ્રીમદ્ રત્નાકર સૂરિ વિરચિત આ રત્નાકર પચ્ચીશી
જૈન કોમમાં સારી રીતે પ્રસિદ્ધ છે. તેની અંદર જે ભાવો
ઘટાવ્યા છે, જે આત્મનિંદા કરી છે, જે જીવંતીમાં કરાતાં
કાર્યોનું વિવેચન કર્યું છે તે બધું લગભગ દરેકને લાગુ
પડે તેવું, લગભગ જીવનના અનેક પ્રસંગોમાં દરેક મનુષ્યોથી
કરાતાં કૃત્યોનું જ બાજુ કે સવિસ્તર વર્ણન હોય તેવું વર્ણવ્યું
છે. તે પચ્ચીશી ભાવપૂર્વક અર્થ-સમજણ સહિત પ્રભુ પાસે
શાંત ચિત્તે બોલતાં પ્રત્યેક મનુષ્યનું હૃદય દ્રવે છે, નેત્ર સ્નિગ્ધ
‘ થાય છે, અને તે વખતે તો મનમાં એવો નિર્ણય પણ થાય
છે કે હવે પછીના જીવનપ્રવાહમાં એવાં અકાર્યો નહિ કરું,
તે સ્તુતિ ઉપર અત્રેની શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈન વિદ્યાશાળાના
કુશળ અધ્યાપક શામજી હેમચંદે અત્રેની વિદ્યાશાળાના
વિદ્યાર્થીઓના ઉપયોગ માટે રહસ્યાત્મક પદ્ય બહુ સારી ભા-
ષામાં બનાવ્યું હતું, અને આ સલા તરફથી ચાલતા માસિક
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશનામાં તે બહાર પડતાં તે પદ્યાત્મક
રહસ્ય એટલું બધું લોકપ્રિય થઈ પડ્યું કે અત્રે અને કેટ-
લાંક ખીજાં શહેરોમાં પણ તે રહસ્યાત્મક પચ્ચીશી ઘેર
ઘેર ગવાવા લાગી અને તે માસિકોની એકદમ સર્વ તર-
ફથી માગણી થવા લાગી. આવે પ્રસંગે અત્રેના શ્રેષ્ઠીવર્ય
શા. ગીરધરલાલ આણંદજી તરફથી તેમના એક પત્ર

ચીં ભાઈ પ્રતાપચંદ (ભીમ) ના મૃત્યુપ્રસંગે તે
 બાળકની માતા સૌ. સુરજ તરફથી ખર્ચવા ધારેલ રકમ
 આ સલા હસ્તક મૂકવામાં આવેલી, તેનો ઉપયોગ આ
 નાની સરખી પણ મોટા ભાવાર્થવાળી પચ્ચીશી રહસ્ય
 અને વિવેચન સહિત છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવાનો નિર્ણય થવાથી
 આ પચ્ચીશી તે બાળકની સ્મારકમાળા તરીકે બહાર
 પાડવામાં આવી છે. તે બાળક દશ વર્ષની નાની ઉંમરમાં
 ગુજરી ગયો હતો. તેનો જન્મ સં. ૧૯૬૦ના કારતક વદિ
 ૧૦ મે થયેલ અને મૃત્યુ સં. ૧૯૭૦ના આસો વદિ ૧૨
 શે થયું. આ ટુંકી ઉંમરમાં પણ તે બાળકે નમ્રતા, સાદાઈ,
 ધર્મ તરફ વલણ, અભ્યાસની ખંત, નિદોષતા, પ્રેમી સ્વ-
 ભાવ વિગેરે ગુણો એવા રૂપમાં દેખાડ્યા હતા કે હજી પણ
 તે કુટુંબમાં તેવા ઉચ્ચ ગુણો માટે તે બાળકનું વારંવાર
 સ્મરણ કરવામાં આવે છે. ભાઈ પ્રતાપને શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી
 જૈન વિદ્યાશાળા ઉપર બહુ પ્રેમ હતો. તે લગભગ પાંચ
 વરસ આ શાળામાં ભણ્યો હતો. વારંવાર તેનાં વડીલોને
 કહી તે શાળાનાં વિદ્યાર્થીઓને તે પ્રભાવનાઓ વિગેરે કરા-
 વતો હતો. તેજ વિદ્યાશાળાનાં વિદ્યાર્થીઓને ખાસ કરીને
 ઉપયોગી અને તેજ શાળાના ઉમંગી અધ્યાપકે તૈયાર
 કરેલ આ રહસ્યાત્મક પચ્ચીશી બહાર પાડવાનો સહયોગ
 થયો, તેથી તે બાળકનાં કુટુંબને અને વિદ્યાશાળાના કાર્ય-
 વાહકો, વિદ્યાર્થીઓ અને માસ્તરોને બહુ આનંદ થયો છે.

આ બુકની કોપીરાઈટ બીલકુલ રાખવામાં આવતો નથી. સુવાન અભ્યાસીઓના ઉપયોગ માટે ઇચ્છા હોય તે દરેક સર્જનને તે મૂળ તથા રહસ્ય છપાવવાની છુટ આપવામાં આવે છે. આ પચ્ચીશીનું ભાષાંતર કરી આપી મૂળ તથા રહસ્ય વિગેરે સર્વની પ્રેસકોપી કાપડિયા રતીલાલ ગીર-ધરલાલ બી. એ. એ તૈયાર કરી આપી છે તેથી તેનો આભાર માનવામાં આવે છે. અને દરેક વાંચકખંધુને આ બુક સર્વત્ર ફેલાવવા, સર્વને વંચાવવા, અને પોતે મુખપાઠ કરી અન્યને મુખપાઠ કરાવવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

સં. ૧૯૭૪.

અસાડ શુદ્ધિ ૧૪

સોમવાર.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા,

ભાવનગર.

આ અતી ઉત્તમ નાનકડું પુસ્તક પણ સર્વને ઉપયોગી હોવાથી અમદાવાદમાં લવારનીપોળમાં બીરાજતા પરમ ઉપકારી મુનિ મહારાજશ્રી સિદ્ધિવિજયજીના શિષ્ય મુનિમહારાજશ્રી કલ્યાણ વિજયજીનાં સદુપદેશથી તેજ શાળાના ઉપયોગ માટે ઉદાર ગૃહસ્થોની સાહાયવડે આ પુસ્તકની (૧૦૦૦) કોપી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા.

સંવત ૧૯૭૫.

અમદાવાદ

વૃષભાષ્ય શુદ્ધ ૩. શુક્રવાર.

ઠા. લવારની પોળમાં ઉપાશ્રયમાં

શ્રી રત્નાકર પરચીરી.

રહસ્ય અને ભાષાંતર યુક્ત.

(૧)

મંગળાચરણ. ઉપજાતિ.

શ્રેયઃ શ્રિયાં મંગલકેલિસદ્ગ,

નરેન્દ્રદેવેન્દ્રનતાંઘ્રિપદ્મ ।

સર્વજ્ઞ સર્વાતિશયપ્રધાન,

ચિરં જય જ્ઞાનકલાનિધાન ॥ ૧ ॥

હરિગીત.

મંદિર છો મુક્તિતણી માંગલ્ય કિડાના પ્રભુ,
ને ઇંદ્ર નર ને દેવના સેવા કરે તારી વિભુ;
સર્વજ્ઞ છો સ્વામી વળી શિરદાર અતિશય સર્વના,
ધણું જીવ તું ધણું જીવ તું ભંડાર જ્ઞાન કળાતણા.

અર્થ:-મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીના મંગળમય આનં-
દનાં ગૃહ, નરના ઇંદ્ર-રાજાઓએ તથા દેવતા-
ઓના ઇંદ્રોએ નમન કર્યું છે જેના ચરણકમ-
ળમાં એવા, સર્વ અતિશયે કરીને મુખ્ય અને
જ્ઞાનરૂપી કળાના ભંડાર એવા હે સર્વજ્ઞ પ્રભુ !
આપ ચિરકાળ જ્યવંતા વર્તો.

(૨)

અભિધેય સૂચન.

જગત્રયાધાર કૃપાવતાર,

દુર્વારસંસારવિકારવૈદ્ય ।

શ્રી વીતરાગ ત્વયિ મુગ્ધભાવા-

દ્વિજ પ્રભો વિજ્ઞપયામિ કિંચિત્ ॥૨॥

ત્રણ જગતના આધાર ને અવતાર હે કરુણાતણા,
વળી વૈદ્ય હે દુર્વાર આ સંસારનાં દુઃખોતણા,
વીતરાગ વહ્નિલ વિશ્વના તુજ પાસ અરજી ઉચ્ચરું,
જાણે છતાં પણ કહી અને આ હૃદય હું ખાલી કરું.

અર્થ:-ત્રણ જગતના આધાર, કૃપાના અવ-
તાર, અત્યંત દુઃખથી છુટે તેવાં સંસારનાં
વિકારોને મટાડવામાં વૈદ્ય સમાન, વીતરાગ, બધું
જાણવાવાળા એવા હે પ્રભુ ! હું તમારી પાસે બહુ
જ મુગ્ધભાવથી-ભોળપણથી કાંઈક વિનંતિ કરું છું.

(૩)

બાળક જેવા નિખાલસપણાથી વિનંતિ
કરવાનો નિર્ણય.

કિં બાલલીલાકલિતો ન બાલઃ,
પિત્રોઃ પુરો જલ્પતિ નિર્વિકલ્પઃ ।
તથા યથાર્થં કથયામિ નાથ,
નિજાશયં સાનુશયસ્તવાગ્રે ॥ ૩ ॥

શું બાળકો માઆપ પાસે બાળકિડા નવ કરે,
ને મુખમાંથી જેમ આવે તેમ શું નવ ઉચ્ચરે;
તેમજ તમારી પાસ તારક આજ લોળાલાવથી,
જેવું બન્યું તેવું કહું તેમાં કશું ખોટું નથી.

અર્થ:-બાળકિડામાં આનંદ પામનાર બાળક
પોતાના માઆપ પાસે કોઈ પણ જાતની શંકા
રાખ્યા સિવાય (જે મનમાં આવે તે) શું
નથી બોલતો ? તેવીજ રીતે હે નાથ ! મારો
આશય-મારું નિવેદન પશ્ચાત્તાપપૂર્વક હું આપની
પાસે યથાર્થ રીતે કહીશ.

(૪)

દાન, શિયલ, તપ અને ભાવના વિનાનું
વ્યર્થ લવભ્રમણ.

દત્તં ન દાનં પરિશીલિતં ચ,
ન શાન્તિ શીલં ન તપોઽભિતપ્તં ।
શુભો ન ભાવોઽપ્યભવદ્ભવેઽસ્મિન્,
વિભો મયા ભ્રાંતમહો મુઘૈવ ॥૪॥

મેં દાન તો દીધું નહિ અને શિયળ પણ પાડ્યું નહિ,
તપથી દમી કાયા નહિ શુભ ભાવ પણ ભાવ્યો નહિ;
એ આર ભેદે ધર્મમાંથી કાંઈ પણ પ્રભુ નવ કર્યું,
મહારે ભ્રમણ લવસાગરે નિષ્કુળ ગયું નિષ્કુળ ગયું !

અર્થ:-હે પ્રભુ ! નથી મેં આ લવમાં
દાન દીધું કે નથી મેં શુદ્ધ પ્રહાર્ય પાડ્યું.
નથી કર્યો મેં તપ, તેમ નથી અંતરમાં ભાવ્યો
સારો ભાવ. અરેરે ! મારો આ લવનો ફેરો
નકામોજ થયો.

(૫)

કપાયના અંધનથી પ્રભુને લજ-
વાની અશક્તિ.

દગ્ધોઽગ્નિના ક્રોધમયેન દષ્ટો,
દુષ્ટેન લોભાશ્વ્યમહોરમેણ ।
ગ્રસ્તોઽભિમાનાજગરેણ માયા—
જાલેન વદ્ધોઽસ્મિ કથં ભજે ત્વામ્ ॥૫॥

હું ક્રોધ અગ્નિથી બળ્યો વળી લોભ સર્પે ઠશ્યો મને,
ગળ્યો માનરૂપી અજગરે હું કેમ કરી ધ્યાવું તને?
મન માંડે માયાજાળમાં મોહન ! મહા મુંઝાય છે,
ચડી ચાર ચોરો હાથમાં ચેતન ઘણું અગદાય છે.

અર્થ:-ક્રોધરૂપ અગ્નિએ મને બાળ્યો;
દુષ્ટ લોભરૂપ મોટા સર્પે મને ઠંશ દીધો;
અભિમાનરૂપ અજગર મને ગળી ગયો; અને
માયારૂપી જાળમાં હું બંધાયો; હે પ્રભો ! હું
તમને શી રીતે લખું ?

(૬)

સત્કર્મને અભાવે ભવોની નિબંધતા.

કૃતં મયાઽમૃત્ર હિતં ન ચેહ,
લોકેઽપિ લોકેશ સુખં ન મેઽમૃત્ ।
અસ્માદૃશાં કેવલમેવ જન્મ,
જિનેશ જજ્ઞે ભવપૂરણાય ॥ ૬ ॥

મેં પરભવે કે આ ભવે પણ હિત કાંઈ કર્યું નહિ,
તેથી કરી સંસારમાં સુખ અલ્પ પણ પામ્યો નહિ;
જન્મે અમારા જિનજી ! ભવ પૂર્ણ કરવાને થયા,
આવેલ બાજી હાથમાં અજ્ઞાનથી હારી ગયા.

અર્થ:-હે ત્રણ જગતના નાથ ! આ ભવમાં
અથવા પરભવમાં મેં કોઈનું પણ હિત કરેલ ન
હોવાથી લેશમાત્ર પણ સુખ મને મળ્યું નથી;
હે પ્રભુ ! અમારા જેવાનો અવતાર તો બાણે
ભવ પૂરો કરવા માટેજ થયો હોય તેમ લાગે છે.

(૭)

મનની પાપાણુથી પણ વિશેષ કઠોરતા.

મન્યે મનો યન્ન મનોઙ્ગવૃત્તં,
ત્વદાસ્યપીયૂષમયૂસ્વલાભાત્ ।

દ્રુતં મહાનંદરસં કઠોર—

મસ્માદૃશાં દેવ તદગ્મતોઽપિ ॥ ૭ ॥

અમૃત ઝરે તુજ મુખરૂપી ચંદ્રથી તો પણ પ્રભુ;
લિજાય નહિ મુજ મન અરેરે! શું કરે હું તો વિભુ;
પૃથ્વરથકી પણ કઠણુ માં મન ખરે ક્યાંથી દ્રવે,
મરકટ સમા આ મનથકી હું તો પ્રભુ હાર્યો હવે.

અર્થ:—આનંદહાયક વર્તનવાળા હે પ્રભુ!
તમારા મુખરૂપી ચંદ્રના દર્શનનો લાભ થવા
છતાં પણ આનંદરૂપી રસ મારા મનમાંથી ઝર્યો
નહિ, તેથી હું ધારે છું કે મારું મન પાપા-
ણુથી પણ વધારે કઠોર છે.

(૮)

દુષ્પ્રાપ્ય રત્નત્રયીનું પ્રમાદવડે ગુમાવવું.

ત્વત્તઃ સુદુષ્પ્રાપ્યમિદં મયાસં,

રત્નત્રયં ભૂરિ ભવભ્રમેણ ।

પ્રમાદનિદ્રાવશતો ગતં તત્,

કસ્યાગ્રતો નાયક પૂત્કરોમિ ॥ ૮ ॥

ભમતા મહા લવસાગરે પામ્યો પસાયે આપના,
જે જ્ઞાન દર્શન ચરણરૂપી રત્ન તો દુષ્કર ઘણું;
તે પણ ગયા પરમાદના વશથી પ્રભુ કહું છું ખરું,
કોની કને કિરતાર આ પોકાર હું જઈને કરું ?

અર્થ:-હે પ્રભુ ! હું ખથી પ્રાપ્ત કરી શકાય
તેવાં (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપી) ત્રણ રત્નો
ખડુ લવો કર્યા પછી આપની પાસેથી મેળવ્યાં,
પરંતુ તે પણ પ્રમાદ અને નિદ્રાના વશવર્તી-
પણામાં હું ગુમાવી બેઠો; હવે હું કોની પાસે
જઈને પોકાર કરું ?

(૯)

વૈરાગ્ય, ધર્મ, વિદ્યાદિનો દુરૂપયોગ.

વૈરાગ્યરંગઃ પરવંચનાય,
ધર્મોપદેશો જનરંજનાય ।
વાદાય વિદ્યાઽધ્યયનં ચ મેઽશ્રુત્,
કિયદ્ બ્રુવે હાસ્યકરં સ્વમીશ ॥ ૯ ॥

ઠગવા વિભુ આ વિશ્વને વૈરાગ્યનાં રંગો ધર્યા,
ને ધર્મનાં ઉપદેશ રંજન લોકને કરવા કર્યા;
વિદ્યા લણ્યો હું વાદ માટે કેટલી કથની કહું,
સાધુ થઇને ખડારથી દાંભિક અંદરથી રહું.

અર્થ:-હે પ્રભુ ! મેં વૈરાગ્યનો દેખાવ કર્યો
તે પણ ખીલ્લને ઠગવા માટે, ધર્મનો ઉપદેશ
કર્યો તે માત્ર લોકોને ખુશી કરવા માટે, વિદ્યા
લણ્યો તે પણ માત્ર વાદ કરવા માટે; આપને
મારી હસવા જેવી કેટલીક વાતો કહું ?

(૧૦)

મુખ, અક્ષુ તથા મનનો દુરૂપયોગ.

પરાપવાદેન મુખં સદોષં,

નેત્રં પરસ્ત્રીજનવીક્ષણેન ।

ચેતઃ પરાપાયવિચિત્તનેન,

કૃતં ભવિષ્યામિ કથં વિભોઽહં ॥૧૦॥

મેં મુખને મેલું કર્યું દોષો પરાયા ગાઈને,
ને નેત્રને નિહિત કર્યા પરનારીમાં લપટાઈને;
વળી ચિત્તને દોષિત કર્યું ચિંતી નહાઈ પરતાણું,
હે નાથ ! માફ શું થશે આહ્વાક થઈ ચુક્યો ઘણું.

અર્થ:—અન્યનું વાંકું બોલીને મેં મારા
મુખને, પારકી સ્ત્રીઓ જોઈને મારી આંખોને,
પારકાનું અશુભ ચિંતવીને મારા ચિત્તને મેં
દોષિત કર્યું. હે પ્રભુ ! હવે માફ શું થશે ?

(૧૧)

કામાંધ થઈ આત્માને ઉપજાવેલી પીડા.

વિઢંબિતં યત્સ્મરયસ્મરાત્તિ,

દશાવશાત્સ્વં વિષયાંધલેન ।

પ્રકાશિતં તદ્ભવતો દ્વિયૈવ,

સર્વજ્ઞ સર્વં સ્વયમેવ વેત્તિ ॥ ૧૧ ॥

કરે કાળજાને કતલ પીડા કામની ખિડામણી,
એ વિષયમાં જની અંધ હું વિડંબના પામ્યોઘણી;
તે પણ પ્રકાશ્યું આજ લાવી લાજ આપતણી કને,
જાણે સહુ તેથી કહું કર માફ મારા વાંકને.

અર્થ:-કામથી આંધળા જનેલા મેં કામ-
દેવરૂપી રાક્ષસથી મારી જાતને બહુ કદર્યાના
ઉપજાવી; હે સર્વજ્ઞ ! શરમ આવે છે, તોપણ
તે બધું હું આપની સન્મુખ પ્રગટ કરું છું,
જે કે આપ તો તે સર્વ હકીકત જાણો છો.

(૧૨)

મતિભ્રમથી કરેલાં અકાર્યો.

ધ્વસ્તોઽન્યમંત્રૈઃ પરમેષ્ઠિમંત્રઃ ।

કુશાસ્ત્રવાક્યૈર્નિહતાગમોક્તિઃ ।

કર્તુ વૃથા કર્મ કુદેવસંગા—

દવાંછિ હિ નાથ મતિભ્રમો મે ॥ ૧૨ ॥

નવકાર મંત્ર વિનાશ કીધો અન્ય મંત્રો જાણીને,
કુશાસ્ત્રનાં વાક્યોવડે હણી આગમોની વાણીને;
કુદેવની સંગતથકી કર્મો નકામાં આચાર્યો,
મતિભ્રમણથી રત્નો ગુમાવી કાચ કટકા મેં ગ્રહ્યા.

અર્થ:—(ઐહિક સુખ દેનાર) અન્ય મંત્રોવડે
પરમેષ્ઠિ મંત્ર (નવકાર મંત્ર) નો મેં નાશ
કર્યો—(તણ દીધો); ખોટાં શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણથી
જેન આગમના વાક્યો ઉપર પ્રહાર કર્યો; ખરાબ
દેવના સમાગમથી નકામાં (આત્માને હાનિકારક)
કર્મો કરવાની મને ઈચ્છા થઈ; હે નાથ ! આ તે
મારી કઈ જાતની માનસિક ભ્રમણા ! ! !

(૧૩)

આપને મૂકીને મેં કરેલી સ્ત્રીઓનાં
વિલાસની ભજના.

વિમુચ્ચ દગ્લક્ષ્યગતં ભવંતં,
ધ્યાતા મયા મૂઢધિયા હૃદંતઃ ॥
કટાક્ષવક્ષોજગમીરનાભિ—
કટીતટીયાઃ સુદૃશાં વિલાસાઃ ॥ ૧૩ ॥

આવેલ દૃષ્ટિમાર્ગમાં મૂકી મહાવીર આપને,
મેં મૂઢધિયે હૃદયમાં ધ્યાયા મદનના આપને;
નેત્રબાણે ને પયોધર નાભી ને સુંદર કટી,
શણગાર સુંદરીઓતણા છટકેલ થઇ જોયાં અતિ.

અર્થ:—દૃષ્ટિગોચર થયેલા આપને છોડીને
મૂઢબુદ્ધિવાળા મેં અંતરમાં સુંદર આંખોવાળી
સ્ત્રીઓનાં કટાક્ષ, સ્તન, નાભી તથા કટીતટનુંજ
ધ્યાન ધર્યું.

(૧૪)

શ્રીમુખ દર્શનથી ઉત્પન્ન થયેલ
રાગની તીવ્રતા.

લોલેક્ષણા વક્ત્રનિરીક્ષणेન,
યો માનસે રાગલવો વિલગ્નઃ ।
ન શુદ્ધસિદ્ધાંતપયોધિમધ્યે,
ઘૈતોઽપ્યગાત્તારક કારણં કિમ્ ॥ ૧૪ ॥

મૃગનયણી સમ નારીતણાં મુખચંદ્ર નીરખવાવતી,
મુજ મન વિષેજે રંગલાગ્યો અલ્પ પણ ગૂઢો અતિ;
તે શ્રુતરૂપ સમુદ્રમાં ઘોવા છતાં જતો નથી.
તેનું કહો કારણ તમે બચું કેમ હું આ પાપથી.

અર્થ:—(શ્રીઓનાં) ચપળ ચક્ષુયુક્ત ચહે-
રાને જોવાથી મનની અંદર જે રાગ જરા જરા
લાગ્યો છે તે પવિત્ર શાસ્ત્રરૂપી સમુદ્રમાં
ઘોવા છતાં પણ જતો નથી; તેનું શું કારણ ?

દરિદ્રી છતાં માફ અભિમાન.

અંગં ન ચંગં ન ગણો ગુણાનાં,
 ન નિર્મલઃ કોઽપિ કલાવિલાસઃ ।
 સ્ફુરત્પ્રભા ન પ્રભુતા ચ કાઽપિ,
 તથાઽપ્યહંકારકદર્થિતોઽહં ॥ ૧૫ ॥

સુંદર નથી આ શરીર કે સમુદાય ગુણુતણુ નથી,
 ઉત્તમ વિલાસ કળાતણુ દેદીપ્યમાન પ્રભા નથી;
 પ્રભુતા નથી તોપણુ પ્રભુ અભિમાનથી અછેડ કરે,
 ચોપાટ ચાર ગતિતણી સંસારમાં ખેલ્યા કરે.

અર્થ:—નથી માફ શરીર સુંદર, કે નથી
 હું ગુણુનો ભંડાર, નથી વિકાસ પામેલી મારામાં
 કોઈ કળા, તેમ નથી ઝળકતું જરા પણ તેજ;
 વળી મારામાં એવી કાંઈ નથી પ્રભુતા; છતાં
 અહંકાર મને છોડતો નથી. (એ દરેકનો હું
 અહંકાર કયા કરે છું.)

(૧૬)

મહા મોહથી ઘસત થયેલા મારી અપદશા.

આયુર્ગલત્યાશુ ન પાપબુદ્ધિ-

ર્ગતં વયો નો વિષયાભિલાષઃ ।

યત્નશ્ચ ભૈષજ્યવિધૌ ન ધર્મે,

સ્વામિન્મહામોહવિડંબના મે ॥ ૧૬ ॥

આયુષ્ય ઘટતું જાય તોપણ પાપબુદ્ધિ નવ ઘટે,
આશા જીવનની જાય પણ વિષયાભિલાષા નવ મટે;
ઔષધ વિષે કંઈ યત્ન પણ હું ધર્મને તો નવ ગણું,
ખની મોહમાં મસ્તાન હું પાયા વિનાનાં ઘર ચણું.

અર્થ:-મારું આયુષ્ય ઘટતું જાય છે, પરંતુ
પાપવૃત્તિ ઘટતી નથી; વય (જીવાની) ચાલી
જાય છે, પરંતુ વિષયતૃષ્ણા ઘટતી નથી; ઔ-
ષધ માટે હું યત્ન કરું છું, પણ ધર્મ માટે
કાંઈ યત્ન કરતો નથી; હે સ્વામિન! મહા
મોહથી ઘેરાયેલા એવા મારી સ્થિતિ તો જુઓ!!

(૧૭)

આપની વાણીની હાજરી છતાં અન્યની
વાણીનો કરેલ સ્વીકાર.

નાસ્ત્મા ન પુણ્યં ન ભવો ન પાપં,
મયા વિટાનાં કદુગીરપીયમ્ ।

અધારિ કર્ણો ત્વયિ કેવલાર્કે,
પરિસ્ફુટે સત્યપિ દેવ ધિહ્માં ॥ ૧૭ ॥

આત્માનથી પરલવનથી વળી પુણ્ય પાપ કશું નથી,
મિથ્યાત્વની કદુ વાણી મેં ધરી કાણુપીધીસ્વાદથી.
રવિ સમ હતા જ્ઞાને કરી પ્રભુઆપશ્રી તો પણુ અરે.
દીવો લઈ કુવે પડયો ધિહ્માર છે મુજને ખરે,

અર્થ:-કેવળજ્ઞાનવડે સૂર્ય સમાન તમે
પ્રકટ હોવા છતાં મારા કાનમાં આવેલ મિથ્યા-
ત્વની ખોટી વાણી જેવી કે ' આત્મા નથી,
પુણ્ય નથી, પરલવ નથી, પાપ નથી, વિગેરે મેં
પ્રેમથી પીધી; તેથી હે દેવ ! મને ધિહ્માર છે.

(૧૮)

મારાથી હારી જવાયેલ મનુષ્યજન્મ.

ન દેવપૂજા ન ચ પાત્રપૂજા,
ન શ્રાદ્ધધર્મશ્ચ ન સાધુધર્મઃ ।
લઙ્ઘ્યાપિ માનુષ્યમિદં સમસ્તં,
કૃતં મયાઽરણ્યવિલાપતુલ્યં ॥ ૧૮ ॥

મેં ચિત્તથી નહિ દેવની કે પાત્રની પૂજા ચહી,
ને શ્રાવકો કે સાધુઓનો ધર્મ પણ પાળ્યો નહિ;
પાળ્યો પ્રભુ નરભવ છતાં રણમાં રહ્યા જેવું થયું,
ઘોળીતણા કુત્તા સમું મમ જીવન સહુ એળે ગયું.

અર્થ:-મેં ન કરી દેવની પૂજા તેમ મેં ન
કરી પાત્રની પૂજા (સુપાત્ર હાન જેવું તે); ન કરી
મેં શ્રાવકધર્મની ઉપાસના, તેમ ન કરી મેં
સાધુધર્મની પ્રતિપાલના; મનુષ્ય જન્મ પામીને
તે જંગલમાં કરતા ફદનની માફક મેં નિષ્ફળ
ગુમાવ્યો.

(૧૨)

જૈનધર્મ પામ્યા છતાં કલ્પવૃક્ષાદિકની
કરેલી રૂપડા.

ચક્રે મયાઽસત્સ્વપિ કામધેનુ-
કલ્પદ્રુચિતામણિષુ સ્પૃહાર્તિઃ ।

ન જૈનધર્મે સ્ફુટશર્મદેઽપિ,

જિનેશ મે પદય વિમૂઢભાવમ્ ॥૧૯॥

હું કામધેનુ કલ્પતરૂ ચિંતામણિના ખ્યારમાં,
ખોટાં છતાં ઝંખ્યો ઘણું બની લુપ્થ આ સંસારમાં;
જે પ્રગટ સુખ દેનાર ત્હારો ધર્મ તે સેવ્યો નહિ,
સુખ મૂર્ખ લાવોને નિહાળી નાથ કર કંઠ્યા કંઈ.

અર્થ:-કામધેનુ, કલ્પવૃક્ષ અને ચિંતામણિ
જેવી ચીજો આ કાળે નહિ હોવા છતાં મેં તેના
ઉપર આસક્તિ કરી-તે મેળવવા પ્રયાસ કર્યો;
પરંતુ પ્રત્યક્ષ સુખ આપી શકનાર જૈનધર્મને
વિષે મેં આસક્તિ ન કરી; હે પ્રભુ ! મારી
મૂખાઈ તો જુઓ ! ! !

(૨૦)

વિપર્યાસ બુદ્ધિ.

સદ્ગોલીલા ન ચ રોગકીલા,
ધનાગમો નો નિધનાગમથ્વ ।

દારા ન કારા નરકસ્ય ચિત્તે,
વ્યર્ચિતિ નિત્યં મયકાઽધમેન ॥ ૨૦ ॥

મેં ભોગ સારાં ચિંતવ્યા તે રોગસમ ચિંત્યા નહિ,
આગમન ઇચ્છ્યું ધનતાણું પણ મૃત્યુને પ્રીછ્યું નહિ;
નહિ ચિતવ્યું મેં નર્ક કારાગ્રહ સમી છે નારીઓ,
મધુખિંદુની આશામહીં લય માત્ર હું બૂલી ગયો.

અર્થ:—મારા અંતરમાં સુંદર ભોગને
મેં અધમે ચિંતવ્યા, પરંતુ રોગની ખાણ તરીકે
તેની મેં ચિંતવના ન કરી; ધનપ્રાપ્તિનો મેં
વિચાર કર્યો, પરંતુ તે મૃત્યુને ખોલાવવા જેવું
છે તે બૂલી ગયો; સ્ત્રીઓનો ઉહાપોહ કર્યો,
પરંતુ તે નરકનું બંદીખાનું છે તેનું લાન મને
અધમને કહિ પણ ન થયું.

(૨૧)

મારા જન્મની નિષ્ફળતા.

સ્થિતં ન સાધોર્હદિ સાધુવૃત્તાત,
પરોપકારાન્ન યશોર્જજિતં ચ ।

કૃતં ન તીર્થોદ્ધરણાદિ કૃત્યં,
મયા મુધા હારિતમેવ જન્મ ॥ ૨૧ ॥

હું શુદ્ધ આચારોવડે સાધુ હૃદયમાં નવ રહ્યો,
કરી કામ પરઉપકારના યશ પણ ઉપાર્જન નવ કર્યો;
વળી તીર્થનાં ઉદ્ધાર આદિ કોઈ કાર્યો નવ કર્યા,
ફાગટ અરે ! આ લક્ષ ચોરાશીતણું ફેરા કર્યા.

અર્થ:-સારા વર્તનથી ઉત્તમ પુરૂષના હૃદયમાં મેં સ્થાન ન મેળવ્યું, બીજાનું ભલું કરી મેં કીર્તિ પણ પ્રાપ્ત ન કરી; તીર્થોદ્ધારાદિક કાર્યો પણ મેં ન કર્યાં; મેં તો મારો જન્મ વ્યર્થ ગુમાવ્યો ! !

(૨૨)

સંસારસમુદ્રનો પાર ઉતરવા માટે
સાધનનો અભાવ.

વૈરાગ્યરંગો ન ગુરુદિતેષુ,
ન દુર્જનાનાં વચનેષુ શાંતિઃ ।
નાઽધ્યાત્મલેશો મમ કોઽપિ દેવ,
તાર્યઃ કથંકારમયં ભવાન્નિઃ ॥૨૨॥

ગુરુવાણીમાં વૈરાગ્યકેરો રંગ લાગ્યો નહિ અને,
દુર્જનતાણાં વાક્યો મહીં શાંતિ મળે ક્યાંથી મને?
તર કેમ હું સંસાર આ અધ્યાત્મ તો છે નહિ જરી,
તુટેલ તળીયાનો ઘડો જળથી ભરાયે કેમ કરી.

અર્થ:—ગુરુમહારાજનાં વચનથી મારા
મનમાં વૈરાગ્યનો રંગ જામ્યો નહિ, તેમજ દુર્જ-
નનાં વાક્યો સાંભળી હું શાંતિ રાખી શક્યો
નહિ; હે દેવ ! અધ્યાત્મ જ્ઞાન જેવું તો મારામાં
જરા પણ છેજ નહિ, ત્યારે આ સંસારસમુદ્ર
મારાથી કેવી રીતે તરી શકાશે ?

(૨૩)

ભૂત, વર્તમાન તથા ભવિષ્ય ત્રણે જન્મ
હું તો હાર્યો !!

પૂર્વે ભવેઝ્કારિ મયા ન પુણ્ય—

માગામિ જન્મન્યપિ નો કરિષ્યે ।

યદીદૃશોઽહં મમ તૈન નષ્ટા,

શ્રુતોદ્ભવદ્ભાવિભવત્રયીશ ॥ ૨૩ ॥

મેં પરલવે નથી પુણ્ય કીધું ને નથી કરતો હજી,
તો આવતા ભવમાં કહો ક્યાંથી થશે હે નાથજી!
ભૂત ભાવી ને સાંપ્રત ત્રણે ભવ નાથ હું હારી ગયો,
સ્વામી ત્રિશંકુ જેમ હું આકાશમાં લટકી રહ્યા.

અર્થ:-આગલા ભવમાં મેં કાંઈ પુણ્ય
કયું નહિ, તેમ હવે ભવિષ્યમાં કરી શકીશ
પણ નહિ; હે ત્રણ જગતના નાથ ! હું તો
આવો હોઈને મારા ભૂત, વર્તમાન તથા હવે
પછીના બધા જન્મો વ્યર્થ ગયા—નાશ પામ્યા.

(પૂર્વભવે પુણ્ય કયું હોત તો અહીં ધર્મ કરી
શકત, અહીં ધર્મ કરત તો આગળના ભવમાં સારી
સામગ્રી મળત તેથી ત્યાં પણ ધર્મ કરી શકત.
આમ ન થવાથી મારા તો ત્રણે ભવ બગડ્યા.)

(૨૪)

પ્રભુનું સર્વજ્ઞત્વ સૂચન.

કિં વા મુધાઽહં बहुधा सुधाशुक्-

पूज्य त्वदग्रे चरितं स्वकीयं ।

जल्पामि यस्मात् त्रिजगत्स्वरूप-

निरूपकस्त्वं कियदेतदत्र ॥ ૨૪ ॥

અથવા નકામું આપ પાસે નાથ શું બકવું ઘણું ?
હે દેવતાના પૂજ્ય ! આ ચરિત્ર મુજ પોતાતણું;
જાણો સ્વરૂપ ત્રણ લોકનું તો માહરું શું માત્ર આ,
જ્યાં કોડનો હિસાબ નહિ ત્યાં પાછની તો વાત ક્યાં ?

અર્થ:-દેવોને પૂજવા યોગ્ય હે પ્રભુ !
મારું ચરિત્ર આપની સન્મુખ હું આથી વધારે
નકામું કેટલુંક કહું ? કારણ કે આપ તો ત્રણ
જગતનાં સત્ય સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ દેખી શકો છો,
તો પછી મારું ચરિત્ર આપ જાણો તેમાં તો
શું નવાઈ !

(૨૫)

છેલ્લી આંતરિક વિજ્ઞાપ્તિ.

દાનોદ્ધારધુરંધરસ્ત્વદપરો નાસ્તે મદન્યઃ કૃપા—
પાત્રં નાત્ર જને જિનેશ્વર તથાપ્યેતાં ન યાત્રે શ્રિયમ્।
કિંત્વર્હન્નિદમેવ કેવલમહો સદ્ગોધિરત્નં શિવં,
શ્રી રત્નાકરમંગલૈકનિલય શ્રેયસ્કરં પ્રાર્થયે।૨૫।

હારાથી ન સમર્થ અન્ય દીનનો ઉદ્ધારનારો પ્રભુ,
મહારાથી નહિ અન્ય પાત્ર જગમાં જોતાં જડેહેવિભુ;
મુક્તિ મંગળસ્થાન! તોય મુજને ઈચ્છા ન લક્ષ્મીતણી
આપો સમ્યગરત્ન શ્યામજીવને તો તૃપ્તિ થાયે ઘણી

અર્થ:—હે જિનેશ્વર ! આપના જેવો રંકને
ઉદ્ધારનાર કોઈ પ્રભુ નથી, તેમ મારા જેવું કૃપાનું
પાત્ર પણ કોઈ નથી; તોપણ હું કાંઈ આપની
પાસેથી ધન માગતો નથી: પરંતુ મોક્ષરૂપ
લક્ષ્મીના સમુદ્ર સમાન તથા મંગળમય એક સ્થાન
એવા હે જિનેશ્વર પ્રભુ ! હું તો ફક્ત સર્વ
શ્રેય:સાધક સમ્યક્ત્વરત્નની જ પ્રાર્થના કરું છું.

❀ સમાપ્ત. ❀

જિનેશ્વર સ્તુતિ.

—ૐ—

દુહા.

- પ્રભુ હરિશન સુખ સંપદા, પ્રભુ હરિશન નવનિધ;
 પ્રભુ હરિશનથી પામીએ, સકળ પદારથ સિદ્ધ. ૧
- ભાવે ભાવના ભાવીએ, ભાવે દીને દાન;
 ભાવે જિનવર પૂજીએ, ભાવે કેવળ જ્ઞાન. ૨
- જીવડા જિનવર પૂજીએ, પૂજના કળ હોય;
 રાજા નમે પ્રજા નમે, આજ્ઞા ન લોપે કોય. ૩
- પંચ કોડીને કૂલડે, જેનાં સિદ્ધાં કાળ;
 રાજા કુમારપાળને, આખ્યાં દેશ અઠાર. ૪
- પુલ્કે કેરાં બાગમાં, બેઠા શ્રી જિનરાજ;
 જેમ તારામાં ચંદ્રમા, તેમ શોભે મહારાજ. ૫
- પ્રભુ નામકી ઔષધિ, ખરે મન શું ખાય;
 રોગ પીડા વ્યાપે નહિ, મહા દોષ મીટ જાય. ૬
- વાડી ચપો મોરીઓ, સુવર્ણ કુંપલીઆં;
 પાસ જિનેશ્વર પૂજીએ, પાંચે અંગુલીઆં. ૭
- પંચમ કાળે પામવો, દુર્લભ પ્રભુ દેહાર;
 તોપણ તેહના નામનો, છ મહોટો આધાર. ૮

જિનેશ્વરનાં નવ અંગે પૂજા કરતાં બોલવાના

કુહા.

- જળ ભરી સંપુટ પત્રમાં, યુગલિક નર પૂજાંત; ૧
 ઋષભ ચરણ અંગુઠડો, દાયક ભવજલ અંત.
 જાનુ બળે કાઠિસગ્ગ રહ્યા, વિચર્યા દેશ વિદેશ; ૨
 ખડાં ખડાં કેવળ લહ્યું, પૂજે જાનુ નરેશ.
 લોકાંતિક વચને કરી, વરસ્યા વરસીદાન; ૩
 કર કાંડે પ્રભુ પૂજના, પૂજે ભવિ બહુ માન.
 માન ગયું દોષ અંશથી, દેખી વીર્ય અનંત; ૪
 ભૂજા બલે ભવજળ તર્યા, પૂજે બંધ મહંત.
 સિદ્ધશિલા ગુણ ઉજળી, લોકાંતે ભગવંત; ૫
 વસીયા તેણે કારણ ભવી, શિર શિખા પૂજાંત.
 તીર્થંકર પદ પુણ્યથી, ત્રિભુવન જન સેવંત; ૬
 ત્રિભુવન તિલક સમા પ્રભુ, ભાલ તિલક જયવંત.
 સોળ પહોર પ્રભુ દેશના, કંઠ વિવર વર્તુલ; ૭
 મધુર ધ્વનિ સુરનર સુણે, તેણે ગળે તિલક અમુલ.
 હૃદય કમળ ઉપશમ બળે, બાળ્યા રાગ ને રોષ; ૮
 હીમ હહે વન ખંઠને, હૃદય તિલક સંતોષ.
 રત્નત્રયી ગુણ ઉજળી, સકળ સુગુણ વિશ્રામ; ૯
 નાભી કમળની પૂજના. કરતાં અવિચળ ધામ. ૯

ઉપદેશક નવ તત્ત્વના, તીણે નવ અંગે જિણુંદ;
 પૂજે બહુવિધ રાગથી, કહે શુભ વીર મુર્ખીદ. ૧૦

દેવ સ્તુતિ.

માલિનિ.

સકળ કર્મ વારી મોક્ષ માર્ગાધિકારી,
 ત્રિભુવન ઉપકારી, કેવળજ્ઞાનધારી;
 ભવિજન નિત્ય સેવા, દેવ એ ભક્તિ ભાવે,
 ઈહજ જિન ભજંતા, સર્વ સંપત્તિ આવે. ૧
 જિનવર પદ સેવા, સર્વ સંપત્તિદાયી,
 નિશદિન સુખદાયી, કલ્પવૃક્ષી સહાયી;
 નમિ વિનમિ લહીજે, સર્વ વિદ્યા વડાઈ,
 રિપલ જિનહ સેવા, સાધતાં તેહ પાઈ. ૨

શાર્દૂલવિકિટીત.

જે પ્રતિમા મનોહારિણી દુઃખહરી, શ્રીવીર જિણુંદની,
 ભક્તોને છે સર્વદા સુખકરી, બાણે ખીલી ચંદની;
 આ પ્રતિમાના ગુણ ભાવ ધરીને. જે માણસો ગાય છે,
 પામી સઘળા સુખ તે જગતના, સુક્તિ ભણી ભય છે. ૧

अमारी पासैथी नीचेनां गुजराती पुस्तको मळशे.

पंचप्रतिक्रमण (नवस्मरण तथा जीवविचार
रादि चार प्रकरणोना) अर्थ साथे जेनी
छ आवृत्तिओ स्वपी जवाथी हालमांज गणा
सुधारा बधारा साथे सातमी आवृत्ति बहार
पाढवामां आवी छे.

१-४-०

देवसीराइ अर्थ सहित

०-६-०

जीवविचारादि चार प्र. अर्थ साथे.

०-६-०

सामायक सूत्र अर्थ सहित.

०-१-०

कर्मग्रंथ शास्त्री टाइपमां भाग १ लो जेमां

चार कर्मग्रंथनो समावेश अर्थ साथे करेलो छे.

१-०-०

श्री रत्नाकर पञ्चीशी-मेट-वीरविजयजी कृत

स्नात्र पूजा तथा श्रावक दिन कृत्य.

०-१-०

मळवानुं ठेकाणुं-मास्तर उमेदचंद रायचंद.

ठा. पांजरा पोळ-अमदाबाद.

